

РАФАЛЬОНТ С. Р.,
асистент кафедри кримінального
процесу і криміналістики
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)

УДК 343.138;343.139

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.1.49>

БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Стаття присвячена проблематиці правової природи, регулювання та реалізації безперервності судового розгляду кримінального провадження. Використовуючи напрацювання, викладені у доктрині кримінального процесу, ґрунтуючись на аналізі кримінального процесуального регулювання, авторка дійшла висновку, що безперервність судового розгляду полягає у вимозі безупинного його проведення або у спосіб (без невиправданих перерв і відкладень), щоб період між судовими засіданнями визначався такими часовими інтервалами, які забезпечували б суду можливість з'ясування обставин кримінального провадження та дослідження доказів, не відволікаючись на інші судові процеси.

Аргументовано, що безперервність судового розгляду забезпечує баланс між реалізацією засад розумності строків кримінального провадження та безпосереднього дослідження доказів. Її правила спрямовані як на зосередження уваги суду на обставинах одного кримінального провадження, так і на його розгляді без зайвих зволікань. Це загальне положення судового розгляду також є умовою всебічності та повноти з'ясування обставин кримінального провадження, правильності оцінки досліджених у судовому засіданні доказів, а також формування внутрішнього переконання суду. Порушення правил про безперервність судового розгляду здатне спричинити ухвалення незаконних, необґрунтованих і несправедливих судових рішень, зниження ефективності правосуддя у кримінальному провадженні загалом.

Обґрунтовано, що зміст безперервності судового розгляду кримінального провадження складають такі положення: 1) судовий розгляд кримінального провадження повинен тривати безупинно; 2) безперервність судового розгляду спрямована на зосередженні уваги суду на розгляді та вирішенні одного кримінального провадження в розумні строки; 3) безперервність не забороняє оголошення перерви для відпочинку чи з інших підстав, але не допускає використання відведеного для перерви часу з метою дослідження і збирання доказів, розгляду і вирішення інших справ тим же складом суду під час перерви; 4) безперервність установлює можливість відкладення судового розгляду, з огляду на наявність обставин, які перешкоджають його проведенню і не можуть бути усунуті в поточному судовому засіданні; 5) невідкладність ухвалення судового рішення.

Здійснено порівняльно-правовий аналіз положень кримінального процесуального права України та низки європейських держав у частині регламентації безперервності судового розгляду кримінального провадження.

Вивчено практику реалізації цього загального положення судового розгляду та виявлено випадки її невідповідності нормативним приписам.

Запропоновано викласти ст. 322 КПК України у новій редакції.

Ключові слова: кримінальне провадження, судовий розгляд, загальні положення, безпосередність дослідження доказів, безперервність судового розгляду, відкладення судового розгляду, перерва в судовому засіданні.

Raphalont S. R. Continuity of trial in criminal proceedings

The article is devoted to the problems of the legal nature, regulation and implementation of continuity of trial in criminal proceedings. Using the findings set forth in the doctrine of criminal procedure, based on the analysis of criminal procedural regulation, the author came to the conclusion that the continuity of the trial consists in the requirement for its continuous conduct or in such a way (without unjustified interruptions and postponements) that the period between court sessions is determined by such time intervals, which would provide the court with the opportunity to find out the circumstances of the criminal proceedings and examine the evidence, without being distracted by other court processes.

It is argued that the continuity of trial provides a balance between the implementation of the principles of the reasonableness of the terms of the criminal proceedings and the direct examination of the evidence. Its rules are aimed both at focusing the court's attention on the circumstances of one criminal proceeding and at its consideration without undue delay. This general provision of the trial is also a condition for the comprehensiveness and completeness of the clarification of the circumstances of the criminal proceedings, the correctness of the assessment of the evidence examined at the trial, as well as the formation of the court's internal conviction. Violation of the rules on the continuity of judicial proceedings can lead to the adoption of illegal, unfounded and unfair court decisions, a decrease in the effectiveness of justice in criminal proceedings in general.

It is substantiated that the content of the continuity of trial in criminal proceedings consists of the following provisions: 1) trial in criminal proceedings must continue without interruption; 2) the continuity of trial is aimed at focusing the attention of the court on the consideration and resolution of one criminal proceeding within a reasonable time; 3) continuity does not prohibit the announcement of a break for rest or for other reasons, but does not allow the use of the time allocated for the break for the purpose of research and gathering of evidence, consideration and resolution of other cases by the same composition of the court during the break; 4) continuity establishes the possibility of postponing the trial, given the presence of circumstances that prevent its conduct and cannot be eliminated in the current court session; 5) the urgency of passing a court decision.

A comparative legal analysis of the provisions of the criminal procedural law of Ukraine and a number of European states in terms of the regulation of the continuity of trial in criminal proceedings was carried out.

The practice of implementing this general provision of court proceedings was studied and cases of its inconsistency with regulatory prescriptions were identified.

It is proposed to set out Art. 322 of the Criminal Procedure Code of Ukraine in the new edition.

Key words: criminal proceedings, trial, general provisions, immediacy of evidence examination, continuity of trial, postponement of trial, break in trial.

Постановка проблеми. Серед загальних положень судового розгляду кримінального провадження, спрямованих на дослідження доказів, важливу роль відіграє безперервність судового розгляду. Забезпечуючи концентрацію матеріалу у свідомості суддів, це положення перебуває у нероздільному зв'язку із незмінністю складу суду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика безперервності судового розгляду у вітчизняній доктрині кримінального процесу розглянута, головним чином,

у науково-практичних коментарях до КПК України, підручниках і посібниках з кримінального процесу, зрідка у інших нечисленних наукових публікаціях (В. Земляной, Ю. Мирошниченко, В. Попелюшко та ін.), зокрема крізь призму відкладення судового розгляду кримінального провадження (Л. Гуртієва, Т. Сеник та ін.). Такий стан дослідження спричинив відсутність єдиного розуміння суті безперервності судового розгляду кримінального провадження, поверхневий аналіз правового регулювання та застосування положень, що становлять її зміст, у практичній діяльності.

Мета статті – розвідка правової природи, нормативного регулювання і практичної реалізації безперервності судового розгляду кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 1 ст. 322 КПК України судовий розгляд відбувається безперервно, крім часу, призначеного для відпочинку.

Така нормативна регламентація суті безперервності судового розгляду не відзначається повнотою та ясністю. Своєю чергою, це спричиняє помилки в інтерпретації цього положення як у доктрині кримінального процесу, так і у правозастосуванні.

Зокрема, характеризуючи правову природу безперервності судового розгляду, деякі дослідники розглядають її як один із «принципів здійснення провадження в кримінальних справах» [1, с. 614], «принципів судочинства» [2, с. 28–29].

З цією позицією важко погодитися, адже положення, про яке йдеться, не володіє усіма ознаками, які дають можливість трактувати його як засаду кримінального провадження. Безперервність судового розгляду є нормативним утворенням меншого ступеня узагальнення та нижчої юридичної сили, ніж засада кримінального провадження.

Натомість, мають рацію ті автори, які у безпосередності судового розгляду вбачають реалізацію засади розумності строків кримінального провадження [3, с. 679, 4, с. 531; 5, с. 602; 6, с. 49].

Водночас, лише цією основоположною для кримінального судочинства ідеєю зв'язок такого загального положення судового розгляду із засадами кримінального провадження не вичерпується. Безперервність судового розгляду сприяє правильному сприйняттю судом обставин кримінального провадження, забезпечуючи, у такий спосіб, реалізацію засади безпосередності дослідження доказів. Завдяки безперервності суд одержує комплексну уяву про обставини конкретного кримінального провадження. Внаслідок цього у суддів вимальовується цілісна картина події, що є предметом судового розгляду.

У доктрині вітчизняного кримінального процесу констатується, що безперервність судового розгляду «сприяє послідовному, більш повному та цільному безпосередньому сприйняттю суддями та учасниками процесу досліджуваних доказів, а також створює умови для обґрунтованих висновків по справі» [7, с. 47], «є важливою умовою всебічного, повного судового розгляду і в кінцевому підсумку – прийняття законного, обґрунтованого і справедливого судового рішення на виконання завдань кримінального провадження» [6, с. 48].

Наведені позиції щодо значення безперервності судового розгляду загалом є слушними. Водночас твердження про сприяння цього загального положення судового розгляду безпосередньому сприйняттю доказів не лише судом, але й учасниками процесу, викликає застереження. Вимога безперервності судового розгляду адресована суду. На нього покладена відповідальність за її дотримання. Адже суд є суб'єктом організації та проведення судового процесу. Саме цей орган має створити такі умови судового розгляду, які забезпечують його учасникам належні пізнавальні можливості у відповідності до приписів кримінального процесуального закону. Своєю чергою, дотримання судом цих приписів є запорукою ухвалення ним правосудного судового рішення. Звичайно, з погляду учасників судового провадження, відсутність зволікань у проведенні судового розгляду, концентрація уваги суду на одному кримінальному провадженні також має важливе значення для захисту їхніх чи представлених прав і законних інтересів. Однак безперервність судового розгляду стосується означених суб'єктів кримінального провадження дотично, опосередковано.

На думку окремих дослідників, аналізоване загальне положення судового розгляду негативно впливає на тактику судового розгляду кримінальних справ, адже «безперервність

судового розгляду суттєво обмежує пізнавальний потенціал таких тактичних прийомів як, наприклад, повторний допит, що нерідко допомагає слідчому виявити факти навмисного спотворення допитуваним істини та, водночас, зміст і деталі неправдивої інформації. Позитивний результат при цьому можливий у разі забезпечення відносно тривалого інтервалу (місяць або більше, якщо дозволяють терміни слідства) між початковим (з неправдивими показаннями) та повторним допитами. За законом в суді також допускається повторний допит свідка, потерпілого в тому самому або наступному судовому засіданні, зокрема, якщо під час судового розгляду з'ясувалося, що ці особи можуть надати показання стосовно обставин, щодо яких вони не допитувалися (ч. 14 ст. 352 КПК). Проте динамічність судового дослідження, обумовлена вимогою його безперервності, не передбачає відкладання розгляду справи на тривалий час з метою використання повторного допиту як прийому викриття брехні, необхідністю застосування якого допитувачу навряд чи вдасться переконати суд у необхідності проведення повторного допиту» [8, с. 511].

Такий погляд є дискусійним. Процесуальні порядки допиту під час досудового розслідування та впродовж судового розгляду істотно відрізняються. Тактичні прийоми допиту у досудовому провадженні помилково механічно екстраполювати на дослідження доказів у центральній стадії кримінального провадження. Під час судового розгляду також передбачені дієві засоби пізнавальної діяльності, які, зокрема перехресний допит, значно ефективніші, ніж повторний допит, що проводить слідчий під час досудового розслідування. Тому відкладати судовий розгляд на відносно тривалий час для повторного допиту свідка з метою викриття неправди у його показаннях не лише немає необхідності, недоречно, але й безпідставно. До того ж, таке відкладення неодмінно спричинить надмірну тривалість судового процесу.

Висвітлюючи суть цього загального положення судового розгляду, деякі процесуалісти стверджують, що «безперервність судового розгляду означає його проведення за одне судове засідання» [5, с. 602]. «У новому КПК України законодавчо втілені всі практичні напрацювання для процесуальної економії при розгляді судом кримінального провадження і за належного відповідального ставлення до виконання свої обов'язків та організації своєї роботи суддя за часом розгляду кримінальних проваджень зобов'язаний вкладатися в розумні строки і проводити судове засідання, як правило, а не виняток, в одне судове засідання» [9, с. 74].

Уявляється невідповідним реаліям правозастосування трактування безперервності як вимоги слухання кримінального провадження в одному судовому засіданні, оскільки з об'єктивних і суб'єктивних чинників судовий розгляд підлягає відкладенню, причому неодноразовому. Понад те, у самому кримінальному процесуальному законі передбачені ситуації, за яких доводиться переривати перебіг судового розгляду. Для прикладу, заміна судді, який позбавлений можливості брати участь у судовому розгляді іншим суддею (ч. 1 ст. 319 КПК України), залучення захисника для здійснення захисту за призначенням (ч. 1 ст. 330 КПК України), для підготовки до захисту проти нового обвинувачення (ч. 4 ст. 338 КПК України).

Незважаючи на лаконічність нормативного викладу безперервності судового розгляду у ч. 1 ст. 322 КПК України, його зміст є значно ширшим і охоплює такі положення.

Судовий розгляд кримінального провадження повинен тривати безупинно. В інтересах правосуддя краще розглянути кримінальне провадження не перериваючись від початку і до кінця. У такий спосіб скорочується до мінімуму період між дослідженням доказів під час судового розгляду та ухваленням судового рішення.

У зв'язку з цим, доречно згадати про правило, що діяло в Стародавніх Афінах, – геліея була зобов'язана прийняти рішення до заходу сонця, натомість ареопаг – упродовж ночі. З того часу минуло майже два тисячоліття, але ці правила одержали закріплення та розвиток у кримінальному процесуальному праві держав континентальної Європи.

Так, відповідно до § 2 art. 366 КПК Республіки Польща головуючий повинен намагатися, аби судовий розгляд завершився на першому судовому засіданні [10].

Згідно з ч. 1 art. 307 КПК Французької Республіки судовий розгляд не може бути перерваний і має тривати доти, поки справа не буде вирішена судом присяжних [11].

Положення подібного змісту викладене й у ч. 5 § 247 КПК Словацької Республіки – призначаючи судовий розгляд, головуючий вживає всіх необхідних заходів для забезпечення його належного перебігу та можливості розгляду і вирішення справи без перерви [12].

У ч. 1 § 273 Австрійської Республіки зазначено, що судовий розгляд, як тільки він розпочався, може бути перерваний лише тоді, коли головуючий визнає за необхідне дати особам, які беруть участь у справі, відпочити або невідкладно отримати докази; у невідкладних випадках, на розсуд народного засідателя, він також може бути продовжений в неділю чи державне свято [13].

Відповідно до чч. 1, 2 art 477 КПК Італійської Республіки, якщо абсолютно неможливо завершити судовий розгляд в одному судовому засіданні, головуючий наказує продовжити його наступного дня, який не є державним святом. Суддя може перервати слухання справи лише з причин абсолютної необхідності та на максимальний строк, який, з урахуванням усіх подовжень, не перевищує десяти днів, за винятком державних свят [14].

З наведених положень кримінального процесуального права зарубіжних держав випливає, що їх законодавець поставив перед судом вимогу провести судовий розгляд кримінальної справи не перериваючись. Якщо це виконати не вдається, то перерва має тривати мінімум часу.

Безперервність судового розгляду спрямована на зосередженні уваги суду на розгляді та вирішенні одного кримінального провадження в розумні строки. Безперервність встановлює заборону суду до закінчення розпочатого розгляду кримінального провадження займатися іншою процесуальною діяльністю. Розосередження уваги при рівночасному розгляді інших справ здатне вплинути на цілісність сприйняття обставин кожної з них, спричинити їх змішування у пам'яті суддів або, навіть, забування окремих обставин.

Запровадження безперервності судового розгляду покликане: а) забезпечити його проведення без зволікань, запобігти невинуватому затягуванню судового провадження; б) сприяти суду у з'ясуванні обставин кримінального провадження та у дослідженні доказів, не відволікаючись на інші судові процеси (кримінальні, цивільні тощо) для уникнення плутанини одержаних відомостей та для запобігання ускладнень в оцінці доказів.

У такий спосіб гарантуються умови для всебічного, повного, неупередженого та оперативного розгляду кримінального провадження, що, своєю чергою, забезпечує акцентування уваги суду на усіх аспектах і деталях цього кримінального провадження, а також правильне сприйняття суддями обставин, що мають значення та підлягають доказуванню.

Безперервність не забороняє оголошення перерви для відпочинку чи з інших підстав, але не допускає використання відведеного для перерви часу з метою дослідження і збирання доказів, розгляду і вирішення інших справ тим же складом суду під час перерви. Йдеться про законодавчо закріплені винятки із безперервності судового розгляду.

Для розкриття змісту словосполучення «час, призначений для відпочинку» слід звернутися до положень законодавства України про працю.

Час, призначений для відпочинку, – період, упродовж якого працівник звільняється від виконання трудових обов'язків і може його використовувати на власний розсуд.

У законодавстві України про працю закріплені такі види часу відпочинку: перерви протягом робочого дня (ст.ст. 66, 168, 183 КЗпП України); щоденний відпочинок або перерви між змінами (ст. 59 КЗпП України); вихідні дні або щотижневий відпочинок (ст.ст. 67–69 КЗпП України); святкові і неробочі дні (ст. 73 КЗпП України); відпустки (ст. 74 КЗпП України).

Відповідно до чч. 1 і 3 ст. 66 КЗпП України працівникам надається перерва для відпочинку і харчування тривалістю не більше двох годин. Перерва не включається в робочий час. Перерва для відпочинку і харчування повинна надаватись, як правило, через чотири години після початку роботи. Працівники використовують час перерви на свій розсуд. На цей час вони можуть відлучатися з місця роботи.

Щоденний відпочинок не закріплений у трудовому праві, але правники зазначають, що ним є період в роботі між закінченням робочого дня і початком наступного [15, с. 44].

Згідно з чч. 1, 2 ст. 67 КЗпП України при п'ятиденному робочому тижні працівникам надаються два вихідні дні на тиждень, а при шестиденному робочому тижні – один вихідний день. Загальним вихідним днем є неділя. Другий вихідний день при п'ятиденному робочому тижні, якщо він не визначений законодавством, визначається графіком роботи підприємства, установи, організації, погодженим з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) підприємства, установи, організації, і, як правило, має надаватися підряд з загальним вихідним днем. Своєю чергою, у ст. 70 КЗпП України встановлено, що тривалість щотижневого безперервного відпочинку повинна бути не менш як сорок дві години.

Статтею 73 КЗпП України визначені такі святкові дні: 1 січня – Новий рік; 7 січня і 25 грудня – Різдво Христове; 8 березня – Міжнародний жіночий день; 1 травня – День праці; 9 травня – День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні (День перемоги); 28 червня – День Конституції України; 28 липня – День Української Державності; 24 серпня – День незалежності України; 14 жовтня – День захисників і захисниць України. Робота також не провадиться в дні релігійних свят: 7 січня і 25 грудня – Різдво Христове, один день (неділя) – Пасха (Великдень), один день (неділя) – Трійця.

Екстраполюючи вищенаведені положення законодавства про працю у площину кримінального провадження, можна дійти висновку, що відпочинок, про який йдеться у ч. 1 ст. 322 КПК України, призначений для відновлення розумових і фізичних сил як суддів, так і учасників судового провадження. Водночас, відпочинок зумовлений режимом роботи суду. Так, у Правилах внутрішнього трудового розпорядку Попільнянського районного суду Житомирської області викладені такі положення, що стосуються часу відпочинку. Тривалість робочого часу суддів та працівників апарату суду не може перевищувати 40 годин на тиждень. Установлюється п'ятиденний робочий тиждень із двома вихідними днями (субота, неділя). Робочий час з понеділка до четверга триває з 9:00 год. до 18:15 год., у п'ятницю з 9:00 год. до 17:00 год. Перерва на відпочинок і харчування триває з 13:00 год. до 14:00 год. і не включається в робочий час. Працівники суду використовують час перерви на свій розсуд, на цей час вони можуть відлучатися з місця роботи [16].

Зазвичай перерву оголошують після закінчення робочого дня суду, на вихідні та святкові дні, а також в інших випадках, не охоплених нормативним регулюванням (для підготовки до судової експертизи, яка проводитиметься в судовому засіданні, судових дебатів, надання медичної допомоги, прийому ліків, при очікуванні прибуття в судові засідання свідка тощо). Тож, перерва в судовому засіданні стосується коротких часових інтервалів.

Вивчення матеріалів кримінального провадження свідчить про те, що місцеві суди плутають інститути перерви в судовому засіданні та відкладення судового розгляду, внаслідок чого за наявності підстав для відкладення судового розгляду оголошують перерву в судовому засіданні [17; 18; 19].

Для прикладу, на розгляді Червоноградського міського суду Львівської області знаходилося провадження щодо обвинувачення ОСОБА_2 у вчиненні злочину, передбаченого ч.1 ст. 185 КК України. Обвинувачений ОСОБА_2, будучи належним чином повідомленим про час та місце розгляду справи, до суду 1 жовтня 2019 р. не з'явився, про причини неявки суд не повідомив. Ухвалою Червоноградського міського суду Львівської області від 1 жовтня 2019 р. до обвинуваченого застосовано привід, який не виконано. Прокурор заявив клопотання про відкладення розгляду справи для забезпечення явки обвинуваченого шляхом його приводу. Беручи до уваги те, що обвинувачений ОСОБА_2 не доставлений приводом у судові засідання, суд вважав клопотання прокурора обґрунтованим і таким, що підлягає задоволенню. Ухвалив застосувати привід до обвинуваченого ОСОБА_2 та оголосити перерву у судовому засіданні до 14:30 год. 22 листопада 2019 р. [20]

Однак перерву в судовому засіданні слід використовувати за призначенням, а не для здійснення процесуальної діяльності. Виняток із вищенаведеного викладений у ч. 4 ст. 330 КПК України – питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги

до суду вирішується судом негайно після вчинення порушення, для чого в судовому засіданні оголошується перерва.

Безперервність установлює можливість відкладення судового розгляду, з огляду на наявність обставин, які перешкоджають його проведенню і не можуть бути усунуті в поточному судовому засіданні. Відкладення судового розгляду є ще одним легітимним винятком із безперервності судового розгляду.

Насамперед, доцільно звернути увагу на термінологію, яку використовує законодавець для позначення цього кримінального процесуального інституту. Так, у ч. 2 ст. 322 КПК України вживається категорія «відкладення судового засідання», натомість у ч. 1 ст. 323, чч. 1 і 3 ст. 324, ч. 1 ст. 325, чч. 2 та 3 ст. 326, чч. 2, 3 ст. 333, ч. 4 ст. 338, ч. 2 ст. 339, ч. 1 ст. 341 КПК України йдеться про «відкладення судового розгляду». Уявляється, що коректніше оперувати поняттям «відкладення судового розгляду». Будучи формою судового розгляду, судові засідання не може бути перенесене на інший час. Як у конкретний момент судового провадження, так і у майбутньому після його поновлення, форма судового розгляду залишається незмінною, тому не підлягає відкладенню. Інша річ, кримінальна процесуальна діяльність, що відбувається у центральній стадії кримінального провадження. За тимчасових перешкод у її здійсненні, що не можуть бути усунуті в цьому судовому засіданні, судовий розгляд справді належить перенести на інший час.

Суд, відкладаючи судовий розгляд, визначає дату, годину і місце наступного судового засідання з урахуванням часу, необхідного для усунення обставин, що стали підставою для прийняття цього рішення.

Проведений нами аналіз матеріалів судової практики дає можливість констатувати про невинновданно тривалі строки відкладення судами судового розгляду кримінального провадження.

Зокрема, 29 січня 2018 р. Турківський районний суд Львівської області постановив ухвалу про відкладення судового розгляду, з огляду на неприбуття в судові засідання свідків ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_8, ОСОБА_9 без поважних причин, хоча вони були належним чином повідомлені про час та місце розгляду справи, що підтверджується розписками про вручення їм повісток. З урахуванням попередньо призначених справ та графіку відпусток, суд визначив дату і час наступного судового засідання у цьому кримінальному провадженні – 29 травня 2018 р. об 11 год. 00 хв [21] Звідси випливає, що перерва між судовими засіданнями в описаній ситуації становила аж 4 місяці.

У вітчизняному кримінальному процесуальному законі відсутній припис про те, що у разі відкладення судового розгляду, судовий процес не повинен розпочинатися з початку.

Натомість подібне положення закріплене у ч. 3 ст. 477 КПК Лаввійської Республіки – суд, відновлюючи судовий розгляд після його відкладення, може повторно не проводити раніше виконані процесуальні дії [22].

У ч. 2 ст. 322 КПК України викладені підстави, внаслідок яких відкладення судового засідання не вважається порушенням безперервності: 1) неприбуття сторони або інших учасників кримінального провадження; 2) складення та погодження прокурором процесуальних документів щодо відмови від підтримання державного обвинувачення, зміни обвинувачення або висунення додаткового обвинувачення; 3) підготовка захисту обвинуваченого від зміненого чи додаткового обвинувачення; 4) підготовка потерпілого для підтримання обвинувачення в суді, якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення; 5) проведення дослідження речових доказів за місцем їх знаходження, огляду на місці; 6) проведення експертизи у випадках та порядку, передбачених ст. 332 цього Кодексу; 7) надання доступу до речей чи документів або доручення проведення слідчих (розшукових) дій у випадках та порядку, передбачених ст. 333 цього Кодексу.

Утім, у доктрині кримінального процесу слушно стверджується, що наведений у ст. 322 КПК перелік підстав для відкладення судового розгляду не є вичерпним. На практиці суд також відкладає судовий розгляд у разі хвороби судді, захисника, прокурора, секретаря судового засідання, стихійного лиха тощо [23, с. 87–94; 24, с. 410].

У порівнянні з вітчизняним правовим регулюванням, у кримінальному процесуальному праві деяких європейських держав встановлений граничний строк відкладення судового розгляду. Натомість у КПК України – визначені строки відкладення з огляду на конкретні підстави для прийняття цього рішення.

Так, у § 229 КПК ФРН зазначено, що судовий розгляд може бути відкладений на строк до трьох тижнів. Судовий розгляд може бути відкладений також на строк до одного місяця, якщо до цього він не проводився не менше 10 днів. Якщо судовий розгляд не відбудеться найпізніше наступного дня після спливу вказаних строків, він повинен розпочатися з початку [25].

Відповідно до ч. 10 ст. 271 КПК Республіки Болгарія у всіх випадках відкладення розгляду справи призначається в розумний строк, але не пізніше трьох місяців [26].

Згідно з ч. 1 § 277 КПК Словацької Республіки якщо виникла перешкода, через яку не можна провести або продовжити судовий розгляд, суд відкладає судовий розгляд і визначає дату наступного основного засідання; відкласти судовий розгляд на невизначений строк можна лише в тому випадку, якщо цього вимагає характер діяння. У разі усунення перешкоди, через яку судовий розгляд довелося відкласти на невизначений строк, необхідно без зайвих зволікань, не пізніше двох тижнів після її усунення, призначити дату судового розгляду або вчинити іншу дію, спрямовану на закриття справи [12]. Аналогічне положення викладене і у ч. 1 § 219 КПК Чеської Республіки [27].

У відповідності до приписів ст. 349 КПК Грецької Республіки суд за клопотанням прокурора або з власної ініціативи може прийняти рішення про відкладення лише один раз судового розгляду внаслідок обставин непереборної сили, а також за клопотанням будь-якої із сторін, лише один раз, з причин, пов'язаних зі здоров'ям, або внаслідок обставин непереборної сили. При цьому, строк відкладення судового розгляду за клопотанням сторони не може перевищувати трьох місяців. Перед тим, як ухвалити рішення про відкладення судового розгляду, суд зобов'язаний вивчити можливість оголошення перерви в судовому засіданні до 15 днів, мотивуючи, що обставина відкладення не може бути усунута оголошенням перерви. Повторне відкладення може бути здійснене з тих же підстав. Перерва в судовому засіданні може бути оголошена не більше трьох разів [28].

Невідкладність ухвалення судового рішення. Кримінальний процесуальний закон розповсюджує дію безперервності судового розгляду на всі його етапи. Тому означене загальне положення стосується як проміжних, так і підсумкових (остаточних) судових рішень. Так, згідно з ч. 5 ст. 376 КПК України ухвали (постанови), постановлені в судовому засіданні, оголошуються негайно після їх постановлення. У контексті ж підсумкового судового рішення цей припис означає відсутність зволікання між етапом останнього слова обвинуваченого та ухваленням цього рішення. Такий висновок підтверджується змістом ст. 366 КПК України, відповідно до якої після останнього слова обвинуваченого суд негайно виходить до нарадчої кімнати для ухвалення вироку, про що головуєчий оголошує присутнім у залі судового засідання. Понад те, керуючись ч. 2 ст. 367 КПК України, після видалення до нарадчої кімнати суд вправі перервати нараду лише для відпочинку з настанням нічного часу.

Суди не завжди враховують вищенаведені приписи у своїй процесуальній діяльності. Так, Вироком Валківського районного суду Харківської області від 28 січня 2020 р. ОСОБА_1 засуджено за ч. 1 ст. 122 КК України до покарання у виді обмеження волі на строк 2 роки. Із матеріалів кримінального провадження вбачається, що після заслуховування останнього слова обвинуваченого ОСОБА_1, суд 23 січня 2020 р. вийшов до нарадчої кімнати для ухвалення вироку до 28 січня 2020 р. Однак, 26 січня 2020 р. суд постановив ухвалу про повернення з нарадчої кімнати на стадію судового слідства у цьому кримінальному провадженні з підстави надходження до суду клопотання про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою по іншій справі. Крім того, в період з 26 по 28 січня 2020 р., цим же суддею було ухвалено сім судових рішень у інших справах. Після цього, 28 січня 2020 р., суд повторно провів судові дебати у даному кримінальному провадженні та знову вийшов

до нарадчої кімнати для ухвалення вироку. Зазначені обставини, у своїй сукупності, беззаперечно свідчать про порушення місцевим судом безперервності судового процесу, а, відтак, і таємниці нарадчої кімнати [29].

Водночас, касаційною інстанцією сформульована й інша правова позиція. Відповідно до неї порушення таємниці наради суддів під час ухвалення вироку у кримінальному провадженні, що виразилося в одночасному розгляді іншої справи про адміністративне правопорушення, не є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону у випадку, якщо вказане порушення обґрунтовано не ставить під сумнів незалежність і неупередженість суддів (судді) при обговоренні та ухваленні відповідного судового рішення [30].

Наведена правова позиція свідчить про недооцінку значення таємниці наради суддів при ухваленні судового рішення. Незважаючи на те, що порушення таємниці наради суддів згідно з ч. 2 ст. 412 КПК України не вважається безумовним істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, однак така процесуальна гарантія наповнює зміст безперервності судового розгляду, яка, своєю чергою, забезпечує реалізацію у стадії судового розгляду засад безпосередності дослідження доказів та розумності строків кримінального провадження. Як відомо, процесуальними наслідками порушення засад кримінального провадження є застосування процесуальних санкцій у вигляді скасування судового рішення.

Обов'язково у тому ж судовому засіданні, яким завершився судовий розгляд, має бути оголошена резолютивна частина підсумкового судового рішення. Саме у цій частині рішення містяться висновки, яких дійшов суд, зокрема про винуватість чи невинуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, кримінально-правову кваліфікацію його діяння, призначення йому покарання чи інших заходів кримінально-правового впливу. Це твердження впливає з ч. 1 ст. 376 КПК України, згідно з якою судові рішення проголошуються прилюдно негайно після виходу суду з нарадчої кімнати. Головуючий у судовому засіданні роз'яснює зміст рішення, порядок і строк його оскарження.

Водночас, у відповідності до ч. 2 ст. 376 КПК України якщо складання судового рішення у формі ухвали (постанови) вимагає значного часу, суд має право обмежитися складанням і оголошенням його резолютивної частини, яку підписують всі судді. Повний текст ухвали (постанови) повинен бути складений не пізніше п'яти діб з дня оголошення резолютивної частини і оголошений учасникам судового провадження. Про час оголошення повного тексту ухвали (постанови) має бути зазначено у раніше складеній її резолютивній частині.

Привертає увагу те, що наведене регулювання не поширюється на вирок. Утім вимоги до мотивувальної частини вироку (ч. 3 ст. 374 КПК України) значно вищі, ніж до мотивувальної частини ухвали (ч. 1 ст. 372 КПК України). Відкладення складання мотивувальної частини логічніше поширити на вирок. Однак у вирішенні цього питання законодавець, як уявляється, керувався тлумаченням видів судових рішень, викладеним у ст. 369 КПК України. Оскільки вирок визначається як судові рішення, у якому суд вирішує обвинувачення по суті (ч. 1 ст. 369 КПК України), то, виходячи з ч. 5 ст. 28 КПК України, це рішення повинно бути ухвалене без зволікань. А на судові рішення, у яких вирішуються інші питання, – ухвали (ч. 2 ст. 369 КПК України), вимога невідкладності постановлення не поширюється.

До речі, у практиці касаційної інстанції проголошення судом після виходу з нарадчої кімнати лише вступної та резолютивної частин вироку вважається істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону [31].

У зв'язку з вищенаведеним постає питання: чи належить до безперервності судового розгляду інститут відкладення складання мотивувальної частини ухвали (постанови)? Уявляється, що це положення не є винятком із безперервності судового розгляду, на зразок перерви в судовому засіданні чи відкладення судового розгляду. Воно є технічним і зумовлене прагматичними міркуваннями. Для викладу мотивувальної частини судового рішення нерідко потрібен значний час, з огляду на чималий обсяг інформації, що повинен бути відображений у цій частині судового рішення, належну аргументацію висновків суду.

Беручи до уваги викладене, безперервність судового розгляду полягає у вимозі безупинного його проведення або у спосіб (без невинуватих перерв і відкладень), щоб період

між судовими засіданнями визначався такими часовими інтервалами, які забезпечували б суду можливість з'ясування обставин кримінального провадження та дослідження доказів, не відволікаючись на інші судові процеси.

Висновки і пропозиції. Безперервність судового розгляду забезпечує баланс між реалізацією засад розумності строків кримінального провадження та безпосереднього дослідження доказів. Її правила спрямовані як на зосередження уваги суду на обставинах одного кримінального провадження, так і на його розгляді без зайвих зволікань. Це загальне положення судового розгляду також є умовою всебічності та повноти з'ясування обставин кримінального провадження, правильності оцінки досліджених у судовому засіданні доказів, а також формування внутрішнього переконання суду.

Порушення правил про безперервність судового розгляду здатне спричинити ухвалення незаконних, необґрунтованих і несправедливих судових рішень, зниження ефективності правосуддя у кримінальному провадженні загалом.

З огляду на вищенаведене, ст. 322 КПК України доречно викласти у такій редакції:

«1. Судовий розгляд повинен відбуватися безупинно. За наявності для цього підстав суд може оголосити перерву в судовому засіданні або відкласти судовий розгляд.

2. Суд оголошує перерву в судовому засіданні після закінчення робочого дня суду, на вихідні та святкові дні, а упродовж робочого дня за необхідності. Під час перерви суду забороняється займатися розглядом інших справ, крім випадку, передбаченого частиною 4 статті 330 цього Кодексу.

3. Судовий розгляд підлягає відкладенню внаслідок:

- 1) неприбуття сторони або інших учасників кримінального провадження;
- 2) складення та погодження прокурором процесуальних документів щодо відмови від підтримання державного обвинувачення, зміни обвинувачення або висунення додаткового обвинувачення;
- 3) підготовка захисту обвинуваченого від зміненого чи додаткового обвинувачення;
- 4) підготовка потерпілого для підтримання обвинувачення в суді, якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення;
- 5) проведення дослідження речових доказів за місцем їх знаходження, огляду на місці;
- 6) проведення експертизи у випадках та порядку, передбачених статтею 332 цього Кодексу;
- 7) надання доступу до речей чи документів або доручення проведення слідчих (розшукових) дій у випадках та порядку, передбачених статтею 333 цього Кодексу.
- 8) інших обставин, що перешкоджають проведенню судового розгляду та не можуть бути усунуті у поточному судовому засіданні або до початку наступного судового засідання.

4. Суд, відкладаючи судовий розгляд, визначає дату, годину і місце наступного судового засідання з урахуванням часу, необхідного для усунення обставин, що стали підставою для прийняття цього рішення, крім строків відкладення, передбачених цим Кодексом.

5. Продовжуючи судовий розгляд після його відкладення, суд повторно не проводить раніше виконані процесуальні дії».

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. Ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Х.: Одіссей, 2013. 1104 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 2 / Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Х.: Право, 2012. 664 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012. 1224 с.
4. Кримінальний процес: підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Х.: Право, 2013. 824 с.

5. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / За ред. О.А. Банчука, Р.О. Куйбіди, М.І. Хавронюка. Х. : Фактор, 2013. 1072 с.
6. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 19: Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура, адвокатура / редкол. В.Т. Нор (голова) та ін. Х.: Право, 2020. 960 с.
7. Попелюшко В.О. Судовий розгляд кримінальної справи: навчальний посібник. К.: Кондор, 2006. 234 с.
8. Мирошниченко Ю.М. Процесуальні чинники тактики судового розгляду кримінальних справ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 510–513.
9. Земляной В. Дозоване правосуддя, або що заважає суду дотримуватися безперервності судового процесу у кримінальних провадженнях. *Слово Національної школи суддів*. 2016. № 1. С. 70–76.
10. Kodeks postępowania karnego. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf>
11. Code de procédure pénale. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006071154/LEGISCTA000006167465?etatTexte=VIGUEUR&etatTexte=VIGUEUR_DIFF&anchor=LEGIARTI000006576168#LEGIARTI000006576168
12. Trestný poriadok. URL: http://www.ucps.sk/TRESTNY_PORIADOK_Sudne_konanie
13. Strafprozeßordnung 1975 (StPO). URL: https://www.ris.bka.gv.at/Geltende_Fassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002326
14. Codice di procedura penale. URL: <https://www.brocardi.it/codice-di-procedura-penale/libro-settimo/titolo-ii/capo-i/art477.html>
15. Бортник С.М. Зміст, особливості та елементи часу відпочинку поліцейських. *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ)*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 листопада 2020 р.) / [редкол.: Д.В. Швець (голова), О.М. Бандурка, С.М. Гусаров та ін.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2020. С. 43–46.
16. Правила внутрішнього трудового розпорядку Попільнянського районного суду Житомирської області. URL: https://pp.zt.court.gov.ua/sud0619/pro_sud/pravila/
17. Ухвала Кагарлицького районного суду Київської області від 20 листопада 2019 р. у справі № 368/1200/19 (Провадження № 1-кп/368/185/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85753941>
18. Ухвала Доманівського районного суду Миколаївської області від 27 листопада 2019 р. у справі № 474/344/19 (провадження № 1-кп/475/110/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85926015>
19. Ухвала Южноукраїнського міського суду Миколаївської області від 25 грудня 2019 р. у справі № 486/2161/19 (провадження № 1-кп/486/573/2019). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86613809>
20. Ухвала Червоноградського міського суду Львівської області від 16 жовтня 2019 р. у справі № 459/2604/19 (провадження № 1-кп/459/452/2019). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85002561>
21. Ухвала Турківського районного суду Львівської області від 29 січня 2018 р. у справі № 458/753/16-к (провадження № 1-кп/458/2/2018). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71857979>
22. Kriminālprocesa likums. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=107820>
23. Гуртиева Л. Законодательное закрепление оснований отложения уголовного производства судом первой инстанции в новом УПК Украины. *Юридичний вісник*. 2013. № 1. С. 87–94.
24. Сенник Т.Б. Підстави для відкладення судового розгляду у кримінальному провадженні: класифікація та проблеми правозастосування. *Юридичний бюлетень*. 2018. Випуск 8. С. 405–415.

25. Strafprozeßordnung (StPO). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/_322.html
26. Наказателно-процесуален кодекс. URL: <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2135512224>
27. Trestní řád. URL: <https://businesscenter.podnikatel.cz/pravo/zakony/trestni-rad/f2681368/>
28. ΚΩΔΙΚΑΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ. URL: <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/530491/nomos-4620-2019>
29. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 25 березня 2021 р. у справі № 615/1165/19 (провадження № 51-4333км20). URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=95946523&red=10000392543cf407e9b9774bd96838fd-2200c1&d=5>
30. Постанова Касаційного кримінального суду від 26 травня 2020 р. у справі №313/1391/17(провадження№51-6183км19).URL:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/89564221>
31. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 2 лютого 2021 р. у справі № 519/41/20 (провадження № 51-5036км20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94623720>

